

Моніторинг інвестиційних проектів підприємств

В статті розглянуто питання щодо необхідності систематичного проведення моніторингу інвестиційних проектів підприємств. Обґрунтовано, що впровадження на підприємстві системи моніторингу дозволить суттєво підвищити ефективність всього процесу управління інвестиційними проектами суб'єктів господарювання.

The article deals with the issue of need for systematic monitoring of investment projects. Proved that the implementation of enterprise monitoring system will significantly improve the process management of investment projects of business entities.

Ключові слова: *інвестиційне рішення, інвестиційний проект, моніторинг інвестиційного проекту, проектний аудит.*

Вступ. Сучасні кризові умови господарювання ставлять перед підприємством, як самостійно господарюючим суб'єктом, низку проблем, які вимагають якнайшвидшого вирішення. Однією з таких проблем є низька ефективність використання інвестиційних ресурсів, що вимагає постійного контролю реалізації інвестиційних проектів підприємств.

Необхідною умовою ефективного освоєння інвестицій на вітчизняних підприємствах стало систематичне проведення моніторингу інвестиційних проектів.

Теоретичні основи управління інвестиційними проектами підприємств знайшли своє відображення в працях вітчизняних (О. І. Амоші, Ю. М. Бажала, І. О. Бланка, Б. В. Буркинського, М. П. Денисенка, Г. В. Козаченко, Т. В. Майорової, А. А. Пересади, П. С. Рогожина, В. Г. Федоренка, В. Я. Шевчука, С. К. Харічкова, О. М. Ястремської та інших) та зарубіжних (Г. Александера, Дж. Бейлі, Г. Бірмана, С. Брігхема, Л. Гітмана, М. Джонка, Ф. Фішера, У. Шарпа, Г.С. Шмідта та інших) вчених-економістів. Проте, специфіка моніторингу інвестиційних проектів підприємств науковцями практично не розглядається, що робить надзвичайно актуальною проблему

Ляхович Л.А., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій, Тернопільський національний економічний університет

необхідності формування його теоретико-методологічного та практичного забезпечення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретико-методологічних основ та обґрунтування необхідності формування системи моніторингу інвестиційних проектів підприємств.

Результати. Сучасна система управління інвестиційною діяльністю підприємств, її функціонування вимагають моделювання бізнес-процесів на основі досвіду практичної роботи з управління інвестиційною діяльністю, його наукового узагальнення, переходу від методу «проб і помилок» до сучасної методології аналізу і проектування процедур управління інвестиційною діяльністю.

Процес прийняття і реалізації інвестиційного рішення передбачає проходження певних етапів (див. рис. 1), набір і послідовність яких є об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених.

Коротко розглянемо зміст поданих на рис. 1 етапів процесу прийняття і реалізації інвестиційних рішень на підприємстві.

1. Збір інформації, пошук найбільш перспективних інвестиційних ідей. На даному етапі формується проблема, збираються інвестиційні дані, виявляються інвестиційні можливості.

2. Формулювання, первинна оцінка і відбір інвестиційних проектів. Метою даного етапу є втілення перспективних ідей в конкретні інвестиційні пропозиції у вигляді інвестиційних проектів. Первинна оцінка інвестиційних пропозицій (проектів) значною мірою впливає на прийняття кінцевого рішення з проекту (вибір остаточного варіанту). Попередній відбір інвестиційних проектів, зазвичай, базується на якісній оцінці основних параметрів його життєздатності.

3. Аналіз і прийняття остаточного рішення з проекту. На даному етапі попередньо відібрані інвестиційні проекти перевіряються більш ретельно з використанням кількісних методів оцінки. Саме на цьому етапі формується остаточне рішення щодо фінансування інвестиційного проекту.

На думку В.П. Попкова і В.П. Семенова, даний етап включає реалізацію таких семи послідовних підетапів:

- 1) офіційне представлення альтернативних інвестиційних проектів;

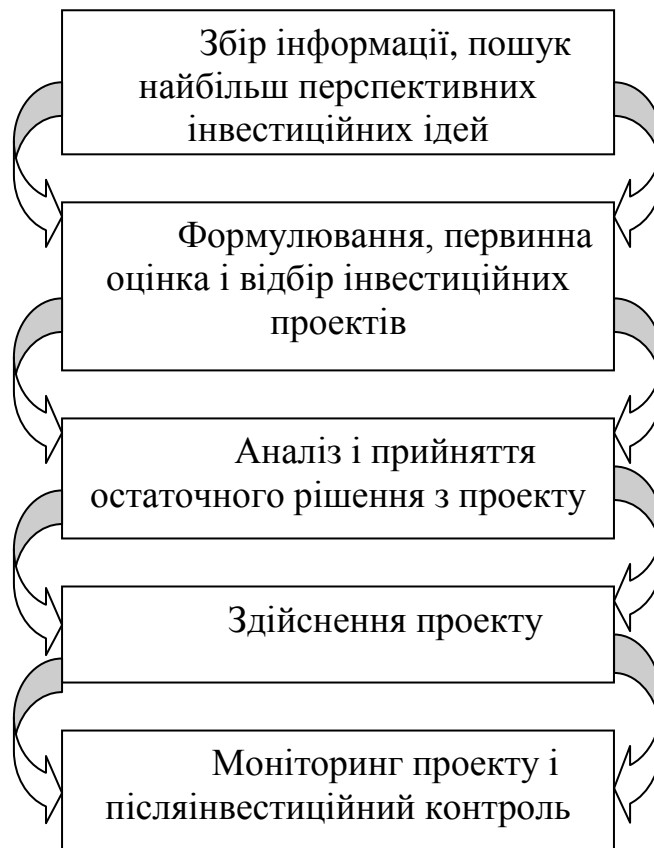

Рис. 1. Етапи процесу прийняття і реалізації інвестиційних рішень на підприємстві [1; 8; 13, 33]

2) класифікація і групування альтернатив за цілями (критеріями) і умовами (ресурсами) і виділення найбільш пріоритетних альтернатив згідно з визначеними цілями і умовами;

3) фінансовий аналіз альтернативних інвестиційних проектів;

4) порівняння результатів фінансового аналізу;

5) розгляд фінансових можливостей для реалізації проекту;

6) прийняття рішення щодо реалізації інвестиційного проекту;

7) розробка системи моніторингу процесу реалізації проекту [13, 33-34].

Наступним етапом процесу є етап реалізації інвестиційного проекту. На відміну від підходу до моделювання процесу прийняття інвестиційного рішення, що наведений в дослідженні М. Бромвич [2], авторське бачення даного процесу дозволяє інтегрувати в єдине ціле дії з моделювання та реалізації інвестиційного проекту. Етап реалізації інвестиційного проекту, зазвичай, складається з таких фаз:

1. Створення юридичного, фінансового і організаційного базису, тобто здійснення робіт з підготовки засновницьких документів, вибору організаційної структури управління, придбання технологій.

2. Детальне проектування. Контрактація. Сюди входять роботи з підготовки території, кінцевого вибору технології і обладнання, будівельного планування, календарного планування, підготовки необхідних документів, креслень, участь у тендерах, оцінку пропозицій, проведення переговорів і контрактація між інвестором і організаціями, які фінансують, консультують тощо, постачальниками сировини.

3. Будівництво. На даній фазі передбачається придбання землі, будівельні роботи разом з установкою і монтажем обладнання згідно із заданою програмою і графіком.

4. Передвиробничий маркетинг включає в себе використання маркетингового інструментарію для підготовки ринку до нових продуктів і забезпечення критичного рівня поставок

5. Набір і навчання персоналу.

6. Здача в експлуатацію та пуск підприємства.

У період освоєння інвестицій можуть відбутися значні зміни зовнішньому і внутрішньому середовищі реалізації інвестиційного проекту. Тому всі основні його елементи мають ретельно контролюватися з боку керівництва проектом. Як вважає Т.В. Майорова, система контролю за інвестиційним проектом має включати в себе: зміст інформації, що аналізується; структуру звітів та відповідальність за збір даних; аналіз інформації та прийняття рішень. Усі ці заходи розробляються до реалізації проекту за участю всіх зацікавлених сторін. Науковець виділяє такі основні принципи ефективної системи контролю в процесі реалізації інвестиційного проекту:

- наявність чітких планів;
- наявність реальної системи звітності;
- наявність ефективної системи аналізу фактичних показників та тенденції;
- наявність ефективної системи реагування [6, 250-251].

Процес постійного нагляду та контролю за освоєнням інвестицій є моніторингом інвестиційних проектів. Загальний моніторинг інвестиційного проекту здійснює інвестор (замовник) або від його імені дирекція підприємства,

що будується. За угодою з інвестором його можуть здійснювати фірма-девелопер або генеральний підрядник. Загалом, на сьогоднішній день в економічній літературі його розглядають і як спосіб дослідження реальності, і як спосіб забезпечення сфери управління інвестиційним проектом своєчасною та якісною інформацією. На думку І.О. Бланка, моніторинг інвестиційної діяльності є важливою активною частиною інвестиційного контролінгу на підприємстві. Водночас, інвестиційний контролінг є контролюючою системою, що забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних напрямках інвестиційної діяльності підприємства, своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів від передбачених і прийняття оперативних управлінських рішень, які забезпечують її нормалізацію. Система інвестиційного моніторингу є розробленим на підприємстві механізмом постійного спостереження за контрольованими показниками інвестиційної діяльності, визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачених і виявлення причин цих відхилень [1, 113, 119].

Як уже зазначалось вище, рішення про необхідність розробки та розробка системи моніторингу приймається на етапі аналізу і прийняття остаточного рішення з проекту. Сам моніторинг є механізмом спостереження за ходом здійснення проекту. На думку колективу авторів, він призначений своєчасно виявляти прорахунки і проблеми як у самому інвестиційному проекті, якщо це не вдалося зробити у ході формування інвестиційного портфеля капітальних інвестицій, так і в ході здійснення проекту заздалегідь, поки ще є час виправити виявлені недоліки [4, 271].

Дослідження та узагальнення наукових досліджень щодо змістового наповнення та послідовності етапів побудови системи моніторингу інвестиційного проекту підприємства дозволили автору запропонувати схему, що подана на рис. 2.

Так, етап визначення контрольних періодів згідно календарного плану та бюджету проекту за окремими розділами передбачає, що спостереження має відбуватися за принципом «невідкладності реагування», що необхідної для ефективного управління реалізацією інвестиційного проекту. З урахуванням даного принципу, доцільно виділити такі контрольні періоди:

- тижневий (декадний) контрольний звіт;
- місячний контрольний звіт;

- кварталний контрольний звіт.

Другим етапом побудови системи моніторингу інвестиційного проекту підприємства є побудова системи інформаційних звітних показників з кожного напрямку реалізації інвестиційного проекту. Така система показників має ґрунтуватися на даних інвестиційного та управлінського обліку. Вона утворює первинну інформаційну базу спостереження і відображає хід реалізації календарного плану та бюджету проекту за обсягами та найбільш важливими структурними показниками тощо.

Наступним етапом є розробка системи узагальнюючих (аналітичних) показників з кожного напрямку реалізації проекту. Система оціночних показників будується за окремими напрямками моніторингу реалізації інвестиційного проекту підприємства. Формування такої системи передбачає побудову алгоритмів розрахунку окремих узагальнюючих (аналітичних) показників з використанням первинної інформаційної бази спостереження і методів інвестиційного аналізу.

Метою наступного етапу - визначення структури і показників форм контрольних звітів виконавців – є формування системи носіїв контрольної інформації. Така система повинна містити інформацію щодо фактичного значення контрольованого показника; величини відхилення фактичного значення контрольованого показника від передбаченого; факторного розподілу величини відхилення; причин негативних відхилень з показника загалом, і його окремих складових зокрема; осіб, які винні в негативному відхиленні показника.

Як вважає І.О. Бланк, для проведення такої градації на кожному підприємстві повинен визначатись критерій «критичних» відхилень, який може диференціюватись згідно контрольним періодам. За критерій «критичного» відхилення може слугувати відхилення величиною 20% і більше з тижневого (декадного) контрольованого періоду; 15% і більше щодо місячного періоду; 10% і більше щодо кварталного періоду [1, 121].

Аналізування основних причин, які призвели до відхилення фактичних результатів від встановлених стандартів передбачає виділення і розгляд тих показників, за якими спостерігаються «критичні відхилення» від календарного плану та бюджету, а також пошук і дослідження тих причин, які їх викликали.

Рис. 2. Зміст та послідовність основних етапів побудови системи моніторингу інвестиційного проекту підприємства Примітка. Розроблено на основі [1; 6; 12]

На етапі виявлення резервів та можливостей нормалізації ходу реалізації інвестиційного проекту резерви розглядаються у розрізі окремих функціональних блоків із вивченням можливостей замовника та підрядника щодо його нормалізації.

Заключним етапом побудови системи моніторингу інвестиційного проекту підприємства є обґрунтування пропозицій щодо зміни його календарного плану та бюджету. Проте, за необхідності, може бути обґрунтовано пропозицію про «вихід» з інвестиційного проекту.

Зрозуміло, що, при зміні інвестиційного середовища, напрямків інвестиційної діяльності тощо, система моніторингу реалізації інвестиційного проекту має корегуватись. Водночас, доцільним є спеціалізація моніторингу за видами залежно від функцій учасників інвестиційного проекту. Так, виділимо такі види моніторингу суб'єктів інвестиційного процесу:

- маркетинговий моніторинг, який проводиться з метою забезпечення своєчасного постачання матеріально-технічних ресурсів. Тому його здійснюють ті учасники, які відповідають за цю ділянку робіт з реалізації проекту;

- фінансовий моніторинг, який проводиться інвестором, замовником, фірмою-девелопером (за їх дорученням) а також іншими учасниками проекту на першому етапі освоєння інвестицій (проекткування та будівництво) за такими показниками, як загальний обсяг інвестицій за проектом, витрати на земельну ділянку, витрати на проектно-дослідницькі роботи, вартість будівельно-монтажних робіт (договірна ціна), контрактна вартість обладнання, інструментів та реманенту; джерела фінансування проекту; власний капітал, акціонерний капітал та інші залучені кошти; запозичені кошти, кредити банку та інші боргові зобов'язання; лізинг та інші запозичені кошти; мобілізація внутрішніх ресурсів тощо;

- технічний моніторинг, який проводиться з метою забезпечення відповідності об'ємно-планувальних та конструктивних рішень, прийнятих у будівельній та технологічній частинах проекту, вимогам ДБН, Держстандартів та технічних умов. Окрім інвестора та його представників, його зазвичай здійснює генеральний проектувальник та інші проектувальники - у межах авторського нагляду.

Моніторинг інвестиційних проектів слід відрізнити від післяінвестиційного контролю – заключного етапу в процесі прийняття і

реалізації інвестиційних рішень. Виникаючи уже після того, як проект уже пройшов певні етапи реалізації, післяінвестиційний контроль забезпечує підбиття підсумків інвестиційного проекту. Він не передбачає всебічне дослідження освоєних інвестицій, а має зосереджуватись на тих параметрах інвестиційного проекту, які були вирішальними для успішної його реалізації. На думку колективу науковців, переваги післяінвестиційного контролю:

- дають змогу переконатися, що витрати та технічні характеристики проекту задовольняють первісний план;
- підвищують впевненість в тому, що інвестиційну пропозицію (інвестиційний проект) було ретельно опрацьовано та чітко оцінено;
- дають змогу поліпшити оцінку наступних інвестиційних проектів [4, 272].

Ефективна організація моніторингу реалізації інвестиційного проекту значну зменшує потребу у здійсненні після інвестиційного контролю.

Проте, етапом післяінвестиційного контролю процес прийняття і реалізації інвестиційного рішення завершувати не доцільно. Будь-який проект потребує об'єктивної і незалежної оцінки успішності витрат коштів у процесі його реалізації за визначеним планом. Такий вид контролю відомий під назвою пост, або проектний, аудит. До його функцій входить покращення якості існуючих інвестиційних рішень; поліпшення якості майбутніх інвестиційних рішень; пошук причин для ініціювання діяльності щодо внесення коректив у вже існуючі проекти. Загалом, постаудит допомагає визначити, наскільки результати реалізації інвестиційного проекту збігаються зі стратегічними завданнями, які він має реалізувати.

Висновки. Процес реалізації інвестиційного проекту повинен супроводжуватись постійним наглядом та контролем за освоєнням інвестиційних ресурсів, що складає зміст моніторингу інвестиційного проекту. Всі етапи реалізації інвестиційного проекту необхідно розглядати через призму його моніторингу. Моніторинг інвестиційних проектів здійснюється на основі статистичних даних, звітів та спеціальних досліджень, які пов'язані зі спостереженням за протіканням етапів їхнього впровадження та фінансування. Урахування в процесі реалізації інвестиційного проекту результатів моніторингу дозволить в подальшому уникнути помилок при реалізації наступних інвестиційних проектів на підприємстві.

В подальшому необхідно адаптувати розроблену систему моніторингу до особливостей реалізації інвестиційних проектів в інвестиційно містких галузях промисловості, будівництві тощо.

Література

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. – К.: Эльга-Н; Ника-Центр, 2001. – 448 с.
2. Бромвич М. Анализ экономической эффективности капиталовложений. Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 432 с.
3. Глушко И.Н. Управление инвестициями по результатам мониторинга взаимодействующих финансовых процессов // Труды Одесского политехнического университета: Научный и производственно-практический сборник по техническим и естественным наукам. — Одесса, 2004. — Спецвыпуск: В 3-х томах. — Т. 1. — С. 168-173
4. Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М., Дібніс Г.І. Управління інвестиціями на підприємстві. — К. : Лібра, 1004. — 368 с.
5. Колянко О.В. Вдосконалення контролю за ефективністю використання інвестицій // Доступний:
http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/18_9/229_Kolianko_18_9.pdf
6. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2003. — 376 с.
7. Мошенець Р.О. Моніторинг реалізації інвестиційного проекту машинобудівного підприємства на постприватизаційному етапі // Доступний:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_24/articles/22_moshenes.pdf
8. Норкотт Д. Принятие инвестиционных решений: пер. с англ. – М.: банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 247 с.
9. Павлова С.І. Теоретичні підходи до класифікації методів оцінки інвестиційних проектів // Доступний:
http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_1/43.pdf
10. Онікієнко С.В. Постаудит інвестиційних проектів //Фінанси України. - 2001. -№1 С. 99-103.
11. Пересада А.А. Моніторинг інвестиційних проектів. // Фінанси України. - №4. – 2001. – С. 85-89

12. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. — К.: Лібра, 2002. — 472 с.
13. Попков В. П., Семенов В. П. Организация и финансирование инвестиций. — СПб.: Питер, 2001. — 224 с.
14. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади: Наукове видання. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. — 472 с.